

Foto by Harris Weber

ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Αρχαιολογία, Τοπικές Κοινωνίες και Τουρισμός
Οι συναντήσεις και οι διασταυρώσεις τους στον σύγχρονο κόσμο
28 Ιανουαρίου 2022
Αίθουσα 9, Πανεπιστήμιο Κρήτης,
Πανεπιστημιούπολη Γάλλου
Ρέθυμνο

Join Zoom Meeting

<https://zoom.us/j/98084230453?pwd=bktCRzNNbTJUUFZ3LzJBWWdwTz1JQOT09>

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Ώρα προσέλευσης 9:15 π.μ.

9:30 Χαιρετισμός, Καλωσόρισμα

Εισαγωγική ομιλία

Δέσποινα Νάζου, Νένα Γαλανίδου (Πανεπιστήμιο Κρήτης)

Α' ΕΝΟΤΗΤΑ

Συντονισμός: Νένα Γαλανίδου

9:50 π.μ. Άρης Αναγνωστόπουλος (Πανεπιστήμιο του Kent, Μ. Βρετανία)

«Στου τουρισμού την αποχή: εθνογραφικά σχόλια πάνω στη σύνδεση αρχαιολογικής έρευνας, τοπικής ανάπτυξης και τουρισμού στην κεντρική Κρήτη»

10:10 π.μ. Εσθήρ Σολομών (Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων)

«Archaeotour at Archanes? Μινωικές αρχαιότητες, κοινωνική ταυτότητα και τουρισμός στην κωμόπολη των Αρχανών Κρήτης»

10:30 π.μ. Γιάννης Παπαδάτος, Κλαίρη Γιαννίρη (Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών)

«Αρχαιολογία, τοπικές κοινωνίες και τουρισμός: μια ιδιαίτερη περίπτωση στην Ανατολή Ιεράπετρας, Λασιθίου» (διαδικτυακή παρουσίαση)

Συζήτηση 20 λεπτών

B' ΕΝΟΤΗΤΑ

Συντονισμός Αθηνά Σκουλαρίκη

11:10 π.μ. Άρτεμις Καρναβά (Πανεπιστήμιο Κρήτης)

«Από τη ματιά του Schliemann ως τη ματιά του σήμερα: περί μίας νεκρικής, χρυσής μυκηναϊκής μάσκας με κλειστά μάτια» (διαδικτυακή παρουσίαση)

11:30 π.μ. Χριστίνα Μητσοπούλου (Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή)

«Από την Αρχαιολογία στον Τουρισμό: ένας αιώνας λειτουργίας του καλλιτεχνικού εργαστηρίου Ζιλλιερόν»

Συζήτηση 20 λεπτών

Διάλειμμα 20 λεπτών

Γ' ΕΝΟΤΗΤΑ

Συντονισμός Εσθήρ Σολομών

12:30 μ.μ. Μανόλης Τζανάκης (Πανεπιστήμιο Κρήτης)

«Υποβρύχια μουσεία, καταδυτικά πάρκα και επισκέψιμα ναυάγια: ο βυθός ως τουριστικά αξιοποιήσιμος «πόρος» από τις τοπικές κοινωνίες»

12:50 μ.μ. Δήμητρα Μυλωνά (Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών)

«Εναλλακτικές τουριστικές εμπειρίες: Η αρχαιολογία της θάλασσας και η αναγέννηση του γάρου»

1:10 μ.μ. Αθηνά Σκουλαρίκη (Πανεπιστήμιο Κρήτης)

«Αρχαιολογία, εθνική ταυτότητα και nation branding: η περίπτωση της Βόρειας Μακεδονίας»

Συζήτηση 20 λεπτών

Δ' ΕΝΟΤΗΤΑ

Συντονισμός Δέσποινα Νάζου

1:50 μ.μ. Δημήτρης Αθανασούλης (Εφορεία Αρχαιοτήτων Κυκλάδων)

«Αρχαιολογική κληρονομιά και τουρισμός στις Κυκλάδες»

2:10 μ.μ. Στέλιος Λεκάκης (Πανεπιστήμιο Newcastle, Μ. Βρετανία, ΑΠΚ)

«Τοπικές κοινωνίες και μνημεία στο Νότιο Αιγαίο. Η περίπτωση της νήσου Νάξου»

2:30. μ.μ. Μαρία Κουτσουμπού (Εφορεία Αρχαιοτήτων Κυκλάδων)

«Ανασκάπτοντας σε τουριστικούς προορισμούς: μια βιωματική αρχαιολογική μαρτυρία από τα νησιά του Αιγαίου»

2:50 μ.μ. Αλεξάνδρα Μπακαλάκη (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης)

«Για το καλό του τόπου»: αρχαιολογία, τουρισμός και η παραγωγή της τοπικότητας στη Θηρασιά» (διαδικτυακή παρουσίαση)

Συζήτηση 20 λεπτών

Διάλειμμα 20 λεπτών

Ε'ΕΝΟΤΗΤΑ - ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ "ARCHAEO TOUR"

Συντονισμός Γιώργος Νικολακάκης

3:50 μ.μ. Δέσποινα Νάζου (Πανεπιστήμιο Κρήτης)

«Οι τουριστικές και αρχαιολογικές οντολογίες της Δήλου: Εμπειρίες "ξέφωτης αλήθειας" και "άκρυπτου" κοσμοπολιτισμού»

4:10 μ.μ. Γεωργία Μπέκα (Πανεπιστήμιο Κρήτης)

«Παλαιολιθική Κληρονομιά, τουρισμός και αγροτικές κοινότητες στον ελλαδικό χώρο».

4:30 μ.μ. Δέσποινα Νάζου, Νένα Γαλανίδου (Πανεπιστήμιο Κρήτης)

«Αρχαιολογία και τουρισμός στο Μεγανήσι και τη Λευκάδα. Μικροί τόποι σε μεγάλες περιπέτειες»

Συζήτηση 20 λεπτών

ΛΗΞΗ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ

Αρχαιολογική κληρονομιά και τουρισμός στις Κυκλάδες

Οι Κυκλάδες στο πρώτο τέταρτο του 21^{ου} αιώνα αποτελούν έναν παγκόσμιας εμβέλειας τουριστικό προορισμό. Ο μαζικός τουρισμός στην μικρή κλίμακα των νησιών, τόσο με όρους γεωγραφικούς όσο και πληθυσμιακούς, οδηγεί στην ριζική μετάλλαξη όχι μόνο του τοπίου αλλά και κάθε πτυχής του βίου των κατοίκων του. Το πυκνό αρχαιολογικό απόθεμα των Κυκλάδων αναπόφευκτα επηρεάζεται εξ ίσου καθοριστικά από την νέα συνθήκη. Με δεδομένη την αποκλίνουσα σχέση των δρώντων υποκειμένων με τον παρελθόν, η Αρχαιολογική Υπηρεσία αναζητά διαρκώς εργαλεία μέσα στο δυναμικό περιβάλλον των Κυκλάδων για την ανατροφοδότηση της σχέσης των μνημείων με τους κατοίκους και τους επισκέπτες του Αρχιπελάγους. Ταυτόχρονα, αντλώντας από το παράδειγμα της Εφορείας Αρχαιοτήτων Κυκλάδων, διαπιστώνεται ότι η άσκηση της Δημόσιας Αρχαιολογίας και η αναζήτηση συνθέσεων ανάμεσα στις στρατηγικές προστασίας και στις πολιτικές βιώσιμης ανάπτυξης προϋποθέτει δράσεις που δεν μπορούν να υλοποιηθούν μόνο από τον κρατικό φορέα προστασίας των μνημείων χωρίς συνέργειες με δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς και χωρίς τον ενεργό ρόλο των τοπικών κοινωνιών.

Άρης Αναγνωστόπουλος

Στου τουρισμού την αποχή: εθνογραφικά σχόλια πάνω στη σύνδεση αρχαιολογικής έρευνας, τοπικής ανάπτυξης και τουρισμού στην κεντρική Κρήτη.

Η τουριστική ανάπτυξη επανέρχεται διαρκώς ως ζητούμενο στις μικρές κοινότητες του ορεινού Μαλεβιζίου της κεντρικής Κρήτης. Η εισροή επισκεπτών φαίνεται στους εναπομείναντες μόνιμους κατοίκους ως η μοναδική απάντηση στην εγκατάλειψη των ορεινών κοινοτήτων. Η αρχαιολογική έρευνα, ως εκ τούτου, χρωματίζεται με μια σχεδόν ουτοπική απόχρωση και θεωρείται πόλος έλξης επισκεπτών και πυλώνας τοπικής ανάπτυξης. Η σύζευξη τουρισμού, ανάπτυξης και αρχαιολογίας συνιστά επίσης μια λογική «κληρονομοποίησης», στην περίπτωση αυτή ένα πρακτικο-ιδεολογικό σύμπλεγμα που συνιστά τον αρχαιολογικό τουρισμό, ειδικότερα στην Κρήτη. Στην παρουσίαση αυτή θα σκιαγραφήσω κάποια σημεία στα οποία διαφαίνεται καλύτερα η σχέση ιδεών για την ανάπτυξη και μαζικής τουριστικής πρακτικής. Τα σημεία αυτά δείχνουν τις αντιφάσεις ανάμεσα στις τοπικές προσλήψεις και την βιωμένη πραγματικότητα του τουρισμού στην Κρήτη, πάντα στο πλαίσιο της ιεραρχίας αξιών και σημασίας που αποδίδεται σε διαφορετικές αρχαιολογικές θέσεις. Η παρουσίαση βασίζεται σε εθνογραφική και αρχαιολογική έρευνα με ορεινές κοινότητες της κεντρικής Κρήτης. Αναδεικνύει την οπτική τόπων οι οποίοι δεν βρίσκονται, ούτε διαθέτουν τη δυνατότητα να βρεθούν, κεντρικά μέσα στο αφήγημα αυτό, και σκιαγραφεί τις αρχαιολογικές και πολιτικές συνιστώσες της αποχής αυτής.

Άρτεμις Καρναβά

Από τη ματιά του Schliemann ως τη ματιά του σήμερα: περί μίας νεκρικής, χρυσής μυκηναϊκής μάσκας με κλειστά μάτια

Το έργο και ο βίος του Ερρίκου Schliemann, του πρώτου ανασκαφέα πολλών προϊστορικών θέσεων στον ελλαδικό χώρο και στη Μ. Ασία στα τέλη του 19^{ου} αι., είναι ευρέως γνωστό και μελετημένο. Ο Schliemann στην εποχή του έγινε αντικείμενο αντίδρασης, ακόμα και καταδίκης, από το ακαδημαϊκό κατεστημένο, αλλά είναι γνωστή επίσης η αρνητική υποδοχή και γελοιοποίηση της δουλειάς του εκ μέρους του τύπου. Ένα μέρος της συλλογικής αντίδρασης απέναντί του ήταν η «τουριστικοποίηση» του αρχαιολογικού προϊόντος, ο «υποβιβασμός» του σε «λαϊκό», άρα αγοραίο αντικείμενο θέασης, σε αντίθεση με την κυρίαρχη ιδεολογία που είχε επιβάλλει η μελέτη της κλασικής αρχαιότητας, η οποία είχε επιφέρει μία ηρωοποίηση και αγιοποίηση των αρχαίων καταλοίπων.

Στο πλαίσιο του παρόντος συνεδρίου, που επικεντρώνεται στη σύνδεση του αρχαιολογικού με το τουριστικό προϊόν και στο πώς εντάσσονται αυτές οι συζητήσεις στο πλαίσιο των τοπικών κοινωνιών, θα εξεταστεί η πορεία και η μοίρα μιας χρυσής, νεκρικής μάσκας από τον Ταφικό Κύκλο Β των Μυκηνών, που αποτέλεσε, και συνεχίζει να αποτελεί, ένα από τα πιο αναγνωρίσιμα ευρήματα των Μυκηνών.

Στέλιος Λεκάκης

Τοπικές κοινωνίες και μνημεία στο Νότιο Αιγαίο. Η περίπτωση της νήσου Νάξου

Στην ομιλία θα εξετάσουμε τα πεπραγμένα και συνθετικά συμπεράσματα του προγράμματος "Τοπικές Κοινωνίες & Μνημεία" (2007-) της AMKE MONUMENTA, εστιάζοντας στην αντίληψη, νοσηματοδότηση και χρήση μιας ιδιαίτερης κατηγορίας νεότερων μνημείων, αυτήν των αγροτικών μνημείων και τοπίων (rural heritage). Με βάση αυτά θα συζητήσουμε επίσης δόκιμα μοντέλα συμμετοχικής τους διαχείρισης.

Χριστίνα Μητσοπούλου

Από την Αρχαιολογία στον Τουρισμό: ένας αιώνας λειτουργίας του καλλιτεχνικού εργαστηρίου Ζιλλιερόν

Η Αθήνα των δεκαετιών 1880-1930 μπορεί να θεωρηθεί μια «τοπική κοινότητα» στην κλίμακα της παγκόσμιας αρχαιολογικής σκηνής της εποχής. Το αρχαιολογικό γίνεσθαι στην Ελλάδα του Βασιλιά Γεωργίου Α' και του Ελευθερίου Βενιζέλου, με τις συστηματικές ανασκαφές μεγάλης κλίμακας, διαμόρφωσε μακροπρόθεσμα την τοπογραφία του αρχαιολογικού χάρτη της χώρας και του άρρηκτα συνυφασμένου με αυτόν περιηγητικού τουρισμού. Βασικοί δευτεραγωνιστές της αρχαιολογικής δράσης για έναν αιώνα (1880 - 1980) υπήρξαν οι Ελβετοί καλλιτέχνες Ζιλλιερόν (Gillieron): τρεις γενιές τους υπηρέτησαν την τέχνη του αρχαιολογικού αντιγράφου υψηλής

ποιότητας: οι πρώτοι δύο σύγχρονοι της άνω εποχής, ο τρίτος κατά τη μεταπολεμική περίοδο. Δραστηριοποιούμενοι στην πλήρη αλυσίδα δράσης, από τη συντήρηση και σχεδιαστική τεκμηρίωση νέων ευρημάτων για τις ανάγκες των αρχαιολογικών δημοσιεύσεων, ή την τολμηρή αποκατάσταση φθαρμένων έργων, επεκτάθηκαν και στο πεδίο της παραγωγής πωλητέων αντιγράφων: αρχικά παρήγαγαν έργα υψηλής ποιότητας με χαρακτήρα πιστότητας, οφειλόμενης σε μια μονοπωλιακή προσπάθεια στα πρωτότυπα. Προορίζονταν για την εξειδικευμένη αγορά επιστημονικού, ακαδημαϊκού και εκπαιδευτικού χαρακτήρα. Σταδιακά άρχισαν να τροφοδοτούν ένα πολύ ευρύτερο κοινό, ακολουθώντας τους ιστορικούς μετασχηματισμούς του τουριστικού φαινομένου και της πελατείας των αρχαιολογικών προϊόντων. Ο Ζιλλιερόν της τρίτης γενιάς αξιοποίησε μεταπολεμικά το ρεπερτόριο εικόνων και σχημάτων των προγόνων του, δημιουργώντας την κατηγορία των ευπώλητων σουβενίρ της περιόδου της εντατικής τουριστικοποίησης της Ελλάδας.

Αλεξάνδρα Μπακαλάκη

«Για το καλό του τόπου»: Αρχαιολογία, τουρισμός και η παραγωγή της τοπικότητας στη Θηρασιά.

Η ανακοίνωση βασίζεται σε εθνογραφική έρευνα στη Θηρασιά και αφορά τη συμβολή της αρχαιολογικής έρευνας που ξεκίνησε εκεί το 2007 στον εν εξελίξει μετασχηματισμό του νησιού από υποβαθμισμένη περιφέρεια της Σαντορίνης σε ελκυστικό τουριστικό προορισμό. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στα εμπόδια που προέκυψαν στη συνεργασία μεταξύ αρχαιολόγων και ντόπιων εξαιτίας των αντιδράσεων που προκάλεσε στους ντόπιους η μεταφορά των κινητών αρχαιολογικών ευρημάτων στη Σαντορίνη, καθώς και στις αποκλίσεις μεταξύ των προτύπων ανάπτυξης που ντόπιοι και αρχαιολόγοι θεωρούν επιθυμητά.

Γεωργία Μπέκα

Παλαιολιθική κληρονομιά, τουρισμός και αγροτικές κοινότητες στο ελλαδικό χώρο

Οι αρχαιολογικές έρευνες στο Λισβόρι της Λέσβου, αποτελούν αντικείμενο μελέτης της διδακτορικής μου έρευνας, η οποία επικεντρώνεται στην υποδοχή, πρόσληψη και οικειοποίηση της Παλαιολιθικής Κληρονομιάς από τις τοπικές κοινότητες του Λισβορίου στη Λέσβο και των Πετραλώνων στη Χαλκιδική. Το κυρίαρχο ζητούμενο της παρούσας ανακοίνωσης αφορά στον τρόπο με τον οποίο συμβάλλει και αλληλεπιδρά η έρευνα παλαιολιθικών θέσεων με την κοινότητα. Πιο συγκεκριμένα, θα αναλυθεί η αντίληψη των κοινοτήτων για τη σχέση πολιτισμού-τουρισμού. Η έννοια του τουρισμού και της τουριστικοποίησης των παλαιολιθικών θέσεων θα συζητηθεί ως αποτέλεσμα της οπτικής των κοινοτήτων. Για να προσεγγιστούν τα παραπάνω ερευνητικά ζητήματα χρησιμοποιούνται τα μεθοδολογικά εργαλεία της Δημόσιας

Αρχαιολογίας, της Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και της Προφορικής Ιστορίας. Προκειμένου να κατανοηθεί το τοπικό αφήγημα, πραγματοποιείται επιτόπια εθνογραφική έρευνα και μελέτη αρχειακού υλικού. Η ανακοίνωση παρουσιάζει και συζητά α) τους τρόπους με τους οποίους οι τοπικές κοινότητες Λισβορίου και Πετραλώνων αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους μέσα στο χρόνο, β) τα μέχρι τώρα αποτελέσματα της διεξαγωγής των συνεντεύξεων και τις πρώτες ερμηνευτικές συγκλίσεις και γ) τα αποτελέσματα της εθνογραφικής προσέγγισης του τοπίου, καθώς και τις επιπτώσεις της αρχαιολογικής έρευνας στην τοπική κοινωνία.

Δήμητρα Μυλωνά

Εναλλακτικές τουριστικές εμπειρίες: Η αρχαιολογία της θάλασσας και η αναγέννηση του γάρου

Η γαστρονομία είναι σημαντικό κομμάτι της τουριστικής εμπειρίας και τα ταξιδιωτικά αναμνηστικά με τη μορφή τοπικών προϊόντων διατροφής, αν και εφήμερα, εκφράζουν βασικές αξίες των κοινωνιών που τα παράγουν αλλά και αυτών που τα γνωρίζουν μέσω των ταξιδιών. Θέματα ταυτότητας, τοπικής οικονομίας αλλά και συμμετοχής σε πολιτισμικά δίκτυα εκφράζονται εύγλωττα μέσα από τον τομέα της τουριστικά προσανατολισμένης γαστρονομίας. Τα τελευταία χρόνια η αρχαιολογική έρευνα, που εστιάζει σε θέματα διατροφής, εμπλέκεται ενεργά στην δημιουργία νέων αφηγημάτων και της ένταξης στον κατάλογο τοπικών τροφίμων με ιστορική αξία προϊόντων που χάθηκαν μέσα στο χρόνο και αναγεννιούνται μέσω της αρχαιολογικής έρευνας και των πειραματικών προσεγγίσεων της.

Ο γάρος, η αρχαία σάλτσα ψαριών, είναι ένα τέτοιο προϊόν διατροφής. Αν και ξεχάστηκε σχεδόν μέσα στους αιώνες, κάνει σήμερα δυναμικά την επανεμφάνισή του ως ένα προϊόν, που ανακαλύφθηκε αρχαιολογικά, που ταιριάζει στις γεύσεις και προτιμήσεις της σύγχρονης κουζίνας και που μπορεί θεωρητικά να αξιοποιήσει και να δώσει προστιθέμενη αξία στους αλιευτικούς πόρους περιοχών με έντονη αλιευτική δραστηριότητα και παράδοση. Οι ρίζες του στην αρχαιότητα, το κάνουν να ξεχωρίζει και είναι κομβικής σημασίας στην προώθησή του. Ο σύγχρονος γάρος παρουσιάζεται ως αυθεντικός, αλλά και δημιουργικός, ως φορέας ιστορικότητας αλλά και ως επιτομή της σύγχρονης προσέγγισης στη γαστρονομία. Συνδέεται με την ταυτότητα συγκεκριμένων περιοχών όπου ο γάρος παράγονταν στην αρχαιότητα, και δημιουργεί παρόμοιους υπαινικτικούς συνειρμούς για περιοχές που δεν έχουν τέτοιο παρελθόν. Ο αναγεννημένος γάρος έχει ενταχθεί στην υψηλή κουζίνα και βρίσκεται στη διαδικασία τυποποίησης και εμπορίας. Ο τουριστικός τομέας και η γαστρονομία που συνδέεται μ' αυτόν στηρίζει τέτοιες διαδικασίες. Η Ελλάδα, χώρος όπου ο γάρος ήταν ιδιαίτερα σημαντικός στην αρχαιότητα, δεν συμμετέχει ακόμη σ' αυτές τις εξελίξεις. Πρόσφατες ζυμώσεις γύρω από το θέμα της τοπικής αλιευτικής κληρονομιάς, ωστόσο, και η επίσημη αναγνώριση κάποιων όψεων της ως σημαντικά στοιχεία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας, καθιστούν τα διεθνή παραδείγματα ιδιαίτερα επίκαιρα και διδακτικά.

Οι τουριστικές και αρχαιολογικές οντολογίες της Δήλου: Εμπειρίες “ξέφωτης αλήθειας” και “άκρυπτου” κοσμοπολιτισμού

Η Δήλος, ένας από τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους στην Ελλάδα, πολύ κοντά και σε εξάρτηση από την υπερανάπτυγμένη τουριστικά Μύκονο, αποτελεί παράλληλα ένα επισκέψιμο τόπο για πολλές διαφορετικές κατηγορίες υποκειμένων που διαμορφώνουν, παράγουν και διαχειρίζονται τις δικές τους συχνά ανταγωνιστικές αντιλήψεις για την κληρονομιά, τον αρχαιολογικό τουρισμό, τα μνημεία και τα ερείπια σε συνδυασμό με μια ιδιαίτερη “αίσθηση τόπου” που κινείται μεταξύ τοπικότητας και κοσμοπολιτισμού.

Δεδομένου ότι οι αρχαιολογικοί χώροι και οι υλικότητές τους παρουσιάζονται συνήθως στο κοινό μέσω ερμηνευτικών προσεγγίσεων διαφορετικών από εκείνες των αρχαιολόγων που ανασκάπτουν τους χώρους, η παρουσίαση επικεντρώνεται κυρίως στους τρόπους με τους οποίους οι αρχαιολογικοί χώροι ως “τοπία κληρονομιάς” και “τουριστικές συνοριακές ζώνες” είναι το αποτέλεσμα επιτελεστικών πρακτικών πολλών και διαφορετικών υποκειμένων και φορέων σε διαφορετικές χρονικές περιόδους. Οι χώροι αυτοί “αφηγούνται” πολλές και αντικρουόμενες ιστορίες που σχετίζονται με το παρελθόν αλλά και με τις εκάστοτε σχέσεις εξουσίας και κοινωνικοπολιτικών ισορροπιών.

Επίσης, θα επιχειρηθεί να αναδειχθεί ο ρόλος των αρχαιολόγων ως “ειδικών” πολιτισμικών μεσολαβητών της πολιτισμικής ετερογένειας της Δήλου. Παράλληλα θα φωτιστούν οι τουριστικές αναπαραστάσεις, προσδοκίες και φαντασιώσεις των επισκεπτών, τουριστών/στριών που επηρεάζουν τη διαμόρφωση της Δήλου ως τουριστικού θελγήτρου πολιτιστικής κληρονομιάς.

Δέσποινα Νάζου, Νένα Γαλανίδου

Αρχαιολογία και τουρισμός στο Μεγανήσι και τη Λευκάδα. Μικροί τόποι σε μεγάλες περιπέτειες

Ο τουρισμός αποτελεί ένα δυναμικό φαινόμενο στο πλαίσιο του οποίου οι τοπικές κοινωνίες αναδιαμορφώνουν ριζικά τις αντιλήψεις τους για μια σειρά από ζητήματα όπως το παρελθόν, η μνήμη, η ιστορία. Επινοούνται νέες παραδόσεις και τοπικοί μύθοι/ιστορίες που σχετίζονται με τη βιογραφία ενός τόπου μέσα στο χρόνο- μύθοι που αναπαρίστανται στο καθημερινό λόγο και οι οποίοι καταναλώνονται ως τουριστικό «προϊόν». Στο Μεγανήσι Λευκάδας, νησί με ολοένα αυξανόμενο τουριστικό χαρακτήρα, κατά την περίοδο 2008-2010, η ανακίνηση ζητημάτων αρχαιολογικού ενδιαφέροντος από την ομάδα Προϊστορικής Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης αποτέλεσε τη βάση ανάπτυξης ποικίλων Λόγων και αντιλήψεων από διάφορους φορείς και μεμονωμένα άτομα σχετικά με την τουριστική αξιοποίηση των νέων ευρημάτων και την κληρονομοποίηση του «νέου» παρελθόντος που ήρθε στο φως. Στην ανακοίνωση αυτή παρουσιάζουμε εθνογραφικά δεδομένα τα οποία συλλέχθηκαν από την περίοδο αυτήν και από την τελευταία τριετία στο πλαίσιο της

έρευνας *Archaeotour*, και εξετάζουμε τον τρόπο με τον οποίο αρθρώθηκαν οι παραπάνω Λόγοι. Οι Λόγοι αυτοί σηματοδότησαν πρακτικές με τις οποίες η τοπική κοινωνία προσπάθησε αρχικά να χειριστεί φόβους και πολιτικές εντάσεις από τα νέα αρχαιολογικά δεδομένα και την ίδια την αρχαιολογική δραστηριότητα της επιστημονικής ομάδας.

Η παρούσα μελέτη ρίχνει φως στους τρόπους με τους οποίους η τουριστική ανάπτυξη στο Μεγανήσι και τη Λευκάδα, οι φορείς της, η αρχαιολογία και τα υποκείμενά της, οι αρχαιολόγοι, οι επιχειρηματίες και οι πολιτικοί εμπλέκονται στην παραγωγή διαφοροποιημένων ταυτοτήτων εντοπιότητας τουριστικών φαντασιακών όπως και στους σχεδιασμούς χάραξης πολιτιστικών πολιτικών.

Γιάννης Παπαδάτος, Κλαίρη Γιαννίρη

Αρχαιολογία, τοπικές κοινωνίες και τουρισμός: μια ιδιαίτερη περίπτωση στην Ανατολή Ιεράπετρας, Λασιθίου

Τις τελευταίες δεκαετίες, οι αγροτικές περιοχές της νότιας Ευρώπης έχουν υποστεί σημαντικές κοινωνικές, δημογραφικές και οικονομικές μεταβολές εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής, της εξάντλησης των πρώτων υλών, της μετανάστευσης, της μείωσης των γεωργικών πληθυσμών και των εισοδημάτων τους. Έτσι, η ανακάλυψη κάποιου αρχαιολογικού ευρήματος σε μία τέτοια απομακρυσμένη επαρχιακή περιοχή τείνει να ανασκαλεύει ελπίδες των κατοίκων της για την αποκόμιση οικονομικού κέρδους μέσω της τουριστικής αξιοποίησής του.

Από τον παραπάνω κανόνα δεν ξεφεύγει η περίπτωση της Κρήτης, στην οποία ένα μεγάλο μέρος του τουριστικού προϊόντος βασίζεται στις αρχαιότητες, και ιδιαίτερα στις μινωικές. Ωστόσο η ανασκαφή του ΕΚΠΑ, η οποία αποκάλυψε ένα μινωικό κτήριο στο Γαϊδουροφά, κοντά στον αποψιλωμένο από ανθρώπινο κεφάλαιο οικισμό της Ανατολής, στα ορεινά της Ιεράπετρας, μας επιφύλασσε αρκετές εκπλήξεις και μια ενδιαφέρουσα εξαίρεση σε αυτόν τον κανόνα. Παρά τον αρχικό ενθουσιασμό, αποδείχθηκε στην πορεία ότι όχι μόνο ότι η τουριστική αξιοποίηση του ευρήματος δεν θα απέδιδε άμεσο οικονομικό όφελος και τουριστική ανάπτυξη στο εγκαταλειμμένο χωριό, αλλά και ότι αυτό δεν ήταν στις προτεραιότητες των λιγοστών κατοίκων του.

Από την άλλη πλευρά, οι δράσεις, οι εκδηλώσεις και το φεστιβάλ Δημόσιας Αρχαιολογίας που οργανώθηκαν από το ΕΚΠΑ στο πλαίσιο της δεκαετούς αρχαιολογικής έρευνας, όχι μόνο λειτούργησαν θεραπευτικά, παρέχοντας σημαντικές κοινωνικές και ψυχαγωγικές ευκαιρίες και αφορμές συνάντησης και συσπείρωσης της κοινότητας αλλά και αύξησαν τη δημοτικότητα του χωριού ως προορισμό, αναδεικνύοντας παράλληλα εναλλακτικούς τρόπους ανάπτυξης και οικονομικής ωφέλειας για την τοπική κοινωνία. Στην παρούσα ανακοίνωση θα παρουσιάσουμε τα αποτελέσματα αυτού του «πειράματος» σε μια προσπάθεια να δείξουμε πως η σχέση αρχαιολογίας, τοπικής κοινότητας και τουριστικής ανάπτυξης δεν ακολουθεί πάντα γνωστούς δρόμους και συνήθειες πρακτικές.

Αθηνά Σκουλαρίκη

Αρχαιολογία, εθνική ταυτότητα και nation branding: η περίπτωση της Βόρειας Μακεδονίας

Η αρχαιολογία, ως επιστήμη και ως πρακτική, αναπτύχθηκε τους τελευταίους αιώνες στο πλαίσιο των εθνικών κρατών, σε συνάρτηση με την εθνική αφήγηση, την οποία καλείται να υποστηρίξει, αλλά και με την ανάπτυξη κάθε τόπου ως τουριστικού προορισμού. Στην περίπτωση της Βόρειας Μακεδονίας, οι ανασκαφές και η επένδυση στην αρχαιολογία, αλλά και στην αρχαιότητα εν γένει, αποτέλεσε εξαρχής ένα διακύβευμα ταυτοτικής σημασίας. Αν στην Ελλάδα, οι αρχαιολογικές ανασκαφές ξεκίνησαν από ξένες αποστολές πριν την ανεξαρτησία της χώρας ή επιμέρους περιοχών της, και κατά συνέπεια τα ευρήματα ενίσχυσαν την δυτικής προέλευσης θεωρία περί αρχαίας καταγωγής των νεο-Ελλήνων, στη Βόρεια Μακεδονία η συγκρότηση του έθνους-κράτους και των καταγωγικών θεωριών ήταν ανεξάρτητη των αρχαιολογικών δεδομένων. Έτσι, η αρχαιολογία επεκτάθηκε σταδιακά από τα μνημεία της μεσαιωνικής περιόδου, στις ανασκαφές των πόλεων της ρωμαϊκής εποχής και, μετά την ανεξαρτησία της χώρας, παράλληλα με την αναθεώρηση της εθνικής αφήγησης υπό το βάρος της αμφισβήτησης του ονόματος της χώρας από την Ελλάδα, σε μια όλο και μεγαλύτερη έμφαση στην μακεδονική αρχαιότητα. Σε αυτή την προσπάθεια πρωτοστάτησε ο εκκεντρικός και αμφιλεγόμενος αρχαιολόγος Πάσκο Κούζμαν, ένας Σλήμαν του 21^{ου} αιώνα. Ειδικά την περίοδο του λεγόμενου «εξαρχαϊσμού» υπό τον πρωθυπουργό Νικόλα Γκρούεβски (2006-2016), η αρχαιολογία εργαλειοποιήθηκε κατά κόρον, προκειμένου να υποστηρίξει τον καταγωγικό μύθο της αρχαίας καταγωγής των σύγχρονων Μακεδόνων, ενώ ταυτόχρονα εντάχθηκε, όπως και η αρχαιοπρεπής ανάπτυξη του κέντρου των Σκοπίων, σε μια επιχείρηση nation branding, με στόχο η χώρα να διαφημιστεί σε τουρίστες και επενδυτές ως ένας ελκυστικός προορισμός, με αναφορές στην αρχαιότητα, στον χριστιανισμό και στη νεότερη ευρωπαϊκή κουλτούρα. Η εισήγηση που προτείνω θα εστιάσει στην ανάδειξη της αρχαιότητας / αρχαιολογίας ως κομβικό στοιχείο σύγκλισης της εθνικής ταυτότητας και της εικόνας της χώρας, αλλά και στις αντιστάσεις της κοινωνίας απέναντι σε αυτή την επιλογή.

Εσθήρ Σολομών

Μινωικές αρχαιότητες, κοινωνική ταυτότητα και τουρισμός στην κωμόπολη των Αρχανών Κρήτης

Οι Αρχάνες είναι μια κωμόπολη 4.000 κατοίκων, 15 περίπου χιλιόμετρα νότια του Ηρακλείου της Κρήτης. Στην καθημερινότητα των ανθρώπων της συναντιούνται τρεις διαφορετικές κατηγορίες υλικού πολιτισμού με ρίζες στο κοντινό ή μακρύτερο παρελθόν: σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα της μινωικής περιόδου (3000-1100 π.Χ.), πέτρινα αρχοντικά που χτίστηκαν τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, όταν η ανάπτυξη της αμπελοκαλλιέργειας οδήγησε σε οικονομική ευρωστία, και ένα χαρακτηριστικό αγροτικό τοπίο, το οποίο συνδέεται και αλληλεπιδρά με τις αναπαραστάσεις του πολιτισμού και των δύο παραπάνω περιόδων.

Η εθνογραφική έρευνα αποκάλυψε τους τρόπους διαμόρφωσης μιας τοπικής ιστορικής κουλτούρας με αφορμή τις χρήσεις της μουσειακής κληρονομιάς στο παρόν και τη σύνδεσή της με πλήθος κοινωνικών διαδικασιών: τη διαμόρφωση των δημόσιων χώρων, τις αναπτυξιακές επιλογές της τοπικής διοίκησης, την υποστήριξη ευρύτατων

προγραμμάτων αναπαλαίωσης των αρχοντικών, την προβολή του τόπου για τουριστικούς και άλλους σκοπούς, τη μετατροπή του τοπίου σε θέαμα και, εντέλει, την ενσωμάτωση της έννοιας τόσο της παράδοσης όσο και της ευρωπαϊκότητας σε μια «ιστορικοποιημένη» εμπειρία του τόπου και των υλικών καταλοίπων του. Στην εισήγησή μου θα επικεντρωθώ στους τρόπους με τους οποίους η ένταξη των αρχαιοτήτων στην καθημερινότητα των κοινωνικών σχέσεων, τόσο των κατοίκων όσο και των επισκεπτών της κωμόπολης, παράγει έναν νέο λόγο για την αρχαιολογική ταυτότητα, την αισθητική, την αυθεντικότητα, την υλικότητα και τη μνήμη, αλλά και τις προσδοκίες για το μέλλον.

Μανόλης Τζανάκης

Υποβρύχια μουσεία, καταδυτικά πάρκα και επισκέψιμα ναυάγια: ο βυθός ως τουριστικά αξιοποιήσιμος «πόρος» από τις τοπικές κοινωνίες

Η τουριστική αξιοποίηση του βυθού προϋποθέτει εγχειρήματα ανανοηματοδότησής του καθώς και πολιτικές οι οποίες ανακατανέμουν αρμοδιότητες μεταξύ θεσμών, μια νέα υποβρύχια χωροταξία. Σημείο τομής στη σύνδεση τουρισμού και αυτόνομης κατάδυσης αποτέλεσε το εν εξελίξει νομοθετικό πλαίσιο, από το 2005 και μετά, το οποίο και θα εξεταστεί κριτικά. Το νέο κανονιστικό πλαίσιο περιλαμβάνει θεσμικές ρυθμίσεις που αποδυναμώνουν τον ελεγκτικό ρόλο της Εφορίας Εναλίων Αρχαιοτήτων, επιτρέπουν την εμπορική αξιοποίηση της αυτόνομης κατάδυσης σε υποβρύχιους χώρους αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, όπως είναι τα ναυάγια, θεσπίζοντας ταυτόχρονα υβριδικά πεδία, όπως είναι τα υποβρύχια μουσεία. Η παρουσίαση εστιάζεται επίσης στο δημόσιο λόγο των τοπικών παραγόντων (τοπικών αρχόντων, στελεχών της τοπικής αυτοδιοίκησης και ενδιαφερομένων για την τοπική τουριστική ανάπτυξη), αναφορικά με την αξιοποίηση του βυθού στο πλαίσιο της προώθησης του καταδυτικού τουρισμού. Όπως θα δείξουμε, το μέλημα αυτό, συνδεδεμένο με τους λόγους περί αναγκαιότητας της τουριστικής ανάπτυξης, είναι συνέπεια της μακράς εξέλιξης τουριστικοποίησης της πρακτικής της αυτόνομης κατάδυσης, της μετατροπής της από σπορ σε δραστηριότητα αναψυχής και εν τέλει σε τουριστικό προϊόν.